

Innst. O. nr. 65

(2003-2004)

Innstilling til Odelstinget fra justiskomiteen

Dokument nr. 8:32 (2003-2004)

Innstilling fra justiskomiteen om forslag fra stortingsrepresentantene Jan Arild Ellingsen og André Kvakkestad om lov om endring i lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning. (Lemping av erstatningsansvar)

Til Odelstinget

1. SAMMENDRAG

Stortingsrepresentantene Jan Arild Ellingsen og André Kvakkestad fremsatte 12. februar 2004 forslag om å endre skadeserstatningsloven (skl) § 5-2 slik at lemping av erstatningsansvar etter bestemmelsen ikke kan skje dersom grunnlaget for erstatningen er en forsettlig straffbar handling.

I begrunnelsen fremhever forlagsstillerne at det er et viktig prinsipp at man skal stå til ansvar for sine handlinger. Det er mange lovlydige borgere med liten betalingssevne, men som samtidig har stor gjeld. I slike tilfeller vil skyldner måtte leve med kravet og forsøke å finne frem til en nedbetalingsplan. Forslagsstillerne kan ikke se at kriminelle skal ha det bedre enn andre som har pådratt seg gjeld.

Det er slått fast av Høyesterett at lempingsregelen i skl § 5-2 kan anvendes også der en straffbar handling er begått forsettlig. Om dette er lovgivers intensjon, kan nok i en viss grad diskuteres. Forslagsstillerne mener denne praksisen uansett er i strid med folks rettsoppfatning. At man har mulighet til å lempe på erstatningsbeløpet i ordinære erstatningssaker der grunnlaget er uaktsomhet (culpa) er rimelig, men dette er ikke rimelig i saker om erstatning på bakgrunn av en forsettlig straffbar handling.

På denne bakgrunn fremmes følgende forslag:

"Vedtak til lov
om endring i lov 13. juni 1969 nr. 26 om
skadeserstatning

I

I lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning gjøres følgende endring:

§ 5-2 skal lyde:

§ 5-2. (lemping av erstatningsansvar)

Erstatningsansvaret kan lempes når retten under hensyn til skadens størrelse, den ansvarliges økonomiske bæreevne, foreliggende forsikringer og forsikringsmuligheter, skyldforhold og forholdene ellers finner at ansvaret virker urimelig tyngende for den ansvarlige. Det samme gjelder når det i særlige tilfelle er rimelig at den skadelidte helt eller delvis bærer skaden.

Denne bestemmelse gjelder likevel ikke dersom grunnlaget for erstatningen er en forsettlig straffbar handling.

II

Denne lov trer i kraft straks."

2. KOMITEENS MERKNADER

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Gunn Karin Gjøl, Anne Hellen Rui og Knut Storberget, fra Høyre, Carsten Dybevig, lederen Trond Helleland og Linda Cathrine Hofstad, fra Fremskrittspartiet, Jan Arild Ellingsen og André Kvakkestad, fra Kristelig Folkeparti, Einar Holstad og Finn Kristian Marthinsen, og fra Sosialistisk Venstreparti, Inga Marte Thor-

kildsen, viser til det fremlagte forslag fra representantene Ellingsen og Kvakkestad om innskjerpinger i skadeserstatningslovens regler om lemping av skadeserstatningsansvar. Forslagsstillerne foreslår at erstatningsansvaret aldri skal lempes dersom grunnlaget for et erstatningsansvar skyldes en forsettlig straffbar handling.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, viser til Justisdepartementets brev til komiteen av 17. mars 2004. Brevet følger vedlagt innstillingen.

Flertallet deler forslagsstillerens syn at enhver skal stå til ansvar for sine handlinger. Flertallet er derfor opptatt av at straffen ved forsettlige straffbare handlinger gjenspeiler handlingens straffverdighet.

Flertallet vil påpeke at erstatningsansvaret ikke ivaretar de samme hensyn som straffen gjør. Først og fremst er det straffen som etter flertallets syn skal virke allmennpreventivt og gjenspeile alvorligheten i et lovbrudd. Erstatning skal i hovedsak gjenopprette det konkrete økonomiske tap den skadelidte er påført.

Flertallet viser til at Høyesteretts praksis slår fast prinsippet om at skadelidte skal ha full erstatning, og støtter dette. Flertallet viser videre til den gjennomgang av Høyesteretts praksis som er gjort i Justisdepartementets brev av 17. mars 2004. Lempingsregelen er og skal være en unntaksregel. Gjeldende rettspraksis viser at det ved vurdering av lemping av erstatningsansvaret blir tatt i betraktning om det foreligger en forsettlig straffbar handling. Graverende skyld skal i seg selv stenge for lemping uten hensyn til om det økonomiske ansvaret er meget tyngende.

Flertallet viser videre til at lempingsregelen i skadeserstatningsloven § 5-2 etter Høyesteretts praksis er blitt anvendt strengt. Praksis fra Høyesterett viser også at skadevolderens skyld er et tungtveiende moment ved lempingsvurderingen. Blant annet er lemping avvist i saker om grove integritetskrenkelser. Denne praksis fra Høyesterett anser flertallet som svært relevant når spørsmålet om lovendring i skadeserstatningsloven § 5-2 drøftes.

Flertallet viser til begrunnelsen for å innføre lempingsregelen i 1973. Den har karakter av en sikkerhetsventil mot for omfattende erstatningsansvar i enkelttilfeller. Et for omfattende erstatningsansvar vil i enkelttilfeller virke ødeleggende for både betalingsevnen og betalingsviljen, og dermed kunne slå uheldig tilbake på den skadelidte. Flertallet viser også til at det kan være vanskeligere å oppnå gjeldsordning dersom gjelden stammer fra straffbare forhold.

Endelig vil flertallet understreke at både når det gjelder strafferett og erstatningsrett, er det av stor betydning at domstolene har en viss frihet til å velge sanksjon uten at lovgiver setter for stramme rammer og slik at avgjørelser kan bli best mulig i det enkelte tilfellet. For rigide regler vil faktisk kunne virke mot sin hensikt, og svekke muligheten for å idømme erstatning.

Flertallet støtter ikke forslaget om å endre lempingsreglene i skadeserstatningsloven, og forslaget avvises.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet vil fastholde de synspunkter og vurderinger som fremkommer i forslaget. Siden komiteens flertall viser til Justisdepartementets brev til komiteen av 17. mars 2004 og forholder seg til det, vil det være naturlig for disse medlemmer å knytte noen kommentarer til dette brevet. Innledningsvis kan det være på sin plass å bemerke at skadeserstatningsloven § 5-2 ikke er den eneste bestemmelsen om lemping av erstatningsansvar.

Disse medlemmer viser til at loven også har en bestemmelse i § 5-1 hvor erstatning kan lempes dersom skadelidte eller erstatningssøkeren har medvirket til skaden ved egen skyld. Her skal man se på begge partenes adferd i forhold til årsaken til skaden og skadens omfang. Det er ikke forslagsstillerens intensjon å endre denne bestemmelsen, selv ikke i forhold til forsettlige straffbare handlinger. Etter denne bestemmelsen har man også mulighet til å lempe helt ned til null i erstatning. Retten må etter denne bestemmelsen se på om det er forhold som tilsier at skadelidte selv har foranlediget, eller bidratt til at skaden har skjedd. Det kan hende at en endring i lovens § 5-2 vil føre til at retten må vurdere § 5-1 grundigere i stedet for den noe enklere og mer skjønnsmessige § 5-2. Det må også bemerkes at flere av skadeserstatningslovens regler har bestemmelser om erstatningsutmåling som tar hensyn til utbetalt forsikringssum eller ytelser fra folketrygd mv., se for eksempel skadeserstatningsloven § 3-1. I forhold til ytelser fra folketrygden til skadelidte, vil dette komme til fradrag i erstatningen. En del erstatninger fastsettes også av retten etter en skjønnsmessig vurdering. Dette er tilfelle for blant annet oppreisning, dvs. erstatning av ikke økonomisk art, jf. §§ 3-5 og 3-6, se også § 3-1.

Brevet fra justisministeren som flertallet henviser til, refererer til en del dommer som etter disse medlemmers vurdering, har varierende relevans i forhold til forslaget om å endre lempingsreglen i skadeserstatningsloven § 5-2.

Disse medlemmer undrer seg noe over den første domshenvisning i brevet fra justisministeren. Det henvises der til en høyesterettsdom publisert i Rt.

1992 s. 93. I forhold til lempningsreglen i skadeserstatningsloven § 5-2 sier Høyesterett:

"Etter omstendighetene synes det naturlig at ansvaret for B sees i sammenheng med ansvaret for A, jfr blant annet lempningsregelen i skadeserstatningsloven § 5-2. Det ligger imidlertid utenfor Høyesteretts kompetanse i denne sak å vurdere denne del av dommen for B's vedkommende".

Disse medlemmer er derfor forundret over at man viser til denne korte avgjørelse i brevet fra departementet. Det retten sier i forhold til § 5-2, kan i beste fall kategoriseres som et obiter dictum, det vil si en uttalelse som ikke er nødvendig for rettens avgjørelse. Slike uttalelser er derfor ikke så nøye vurdert og gjennomtenkt som det øvrige innholdet i en dom (se Erik Boe, Innføring i Jus, Kap. 16). Høyesterett viser til "blant annet lempningsreglen i § 5-2". Om Høyesterett har tenkt seg en analogisk anvendelse, en direkte anvendelse, eller eventuelt slutte noe ut fra andre sammenhenger og bestemmelser, gir ikke denne dommen noe svar på. Disse medlemmer finner derfor at den avgjørelsen det her vises til er lite relevant i forhold til det fremlagte forslaget.

Disse medlemmer viser videre til at den neste dommen det vises til i departementets brev er Rt. 1997 s. 883. Her ble resultatet en lempning til ca. det halve. Noe av det som refereres fra dommen i departementets brev er at "det finnes lite naturlig å foreta lempning i en utmålt oppreisning". Dette følger nettopp denne erstatningens art, nemlig at den i meget stor grad fastsettes av retten etter skjønn. De momenter som legges til grunn for skjønn, vil svært ofte i praksis ivareta en del av de samme hensyn som også kommer inn ved spørsmål om lempning. Å behandle dette to ganger, er da som retten sier lite naturlig. I dommen ble det vist til at det i saken ble lagt "betydelig vekt" på hendelsesforløpet forut for den forsettlige skadetilføyelsen. Skadelidte hadde i over en time forulempet skadevolders samboer, og begge var beruset. Disse medlemmer ser det som mest naturlig at man hadde vurdert et slikt spørsmål under lovens § 5-1, om skadelidtes medvirkning. Det kan nok synes at det er lettere for retten å lempe et fastsatt krav, enn å uttale at skadelidte selv har foranlediget skaden eller deler av denne. Dersom man i en sak som denne ikke hadde hatt mulighet til å lempe etter lovens § 5-2 ville etter all sannsynlighet retten vurdert § 5-1 mer grundig, og muligens kommet til at det kan ha vært snakk om medvirkning fra skadelidte.

Disse medlemmer merker seg dog at retten i denne saken hevder at skadelidte kan ha en

"direkte interesse i at beløpet settes til et beløp som skadevolder kan ha mulighet til å betale, slik at betalingsevnen og viljen ikke blir ødelagt".

Det kan nok diskuteres og svaret er ikke gitt. Det finnes nok flere syn på dette. I en annen av de dommene det er vist til i brevet fra departementet, ble det gitt en erstatning på rundt 7 millioner kroner. De færreste, selv med god jobb, vil kunne betale dette innen to uker som er standardfrist retten setter. Så det er derfor tydelig at det ikke alltid er slik at retten ser på det som riktig at beløpet settes til en sum som motiverer "betalingsviljen".

Disse medlemmer mener at det man her peker på imidlertid er et relevant problem. Det er nemlig slik at i mange straffesaker hvor erstatning idømmes, så får skadelidte i realiteten ikke sin erstatning. Skadelidte må om de skal få sin erstatning, ofte nok en gang gå rettens vei for å inndrive sitt erstatningskrav. Dette er uheldig for den som er skadelidende som følge av en kriminell handling. Man bør kanskje her se på om man kan finne nye og hensiktsmessige løsninger for å sørge for at offeret ivaretas på en bedre måte. Disse medlemmer vil komme tilbake til dette senere i merknaden.

I forhold til dommen publisert i Rt. 2003 s. 1358 vil disse medlemmer bemerke at det er snakk om flere erstatningsgrunnlag og flere erstatningsutmålinger. Slik disse medlemmer ser det er denne avgjørelsen i stor grad i tråd med det som er forslagsstillernes ønske. Disse medlemmer mener det bør være slik at skyldgraden ikke bare skal være et tungtveiende moment, men et avgjørende moment mot lempning av erstatningskravet. Det må bemerkes at en vesentlig del av erstatningen også i denne dommen, er menerstatning som allerede i stor grad fastsettes skjønnsmessig, og at lempning derfor er mindre aktuelt. I forhold til Rt. 2003 s. 841 er det snakk om en oppreisning for skade av ikke-økonomisk art, etter skadeserstatningsloven § 3-5 hvor det uansett er lite naturlig med lempning, jf. det som er sagt over. Det er her snakk om en menerstatning etter § 3-2. Slik erstatning skal dekke tap av ikke-økonomisk art. Denne kan være vanskelig å fastsette og retten må utvise skjønn ved fastsettelsen.

Disse medlemmer vil oppsummere de momenter flertallet (?) viser til i brevet fra departementet noe annerledes. I saker hvor det er snakk om en skjønnsmessig fastsettelse av erstatning av ikke-økonomisk art, er det lite aktuelt med lempning. Dette kan skyldes at retten i stor grad skjeler til de samme momenter som skadeserstatningsloven § 5-2 legger opp til i forbindelse med utmålingen. Retten har riktig nok ikke sagt dette og skal strengt tatt ikke gjøre det, men på bakgrunn av den rettspraksisen det vises til virker det nærliggende. I forhold til andre typer erstatning som er mer konkret økonomisk tap for skadelidte, har retten foretatt lempning på inntil halve erstatningsbeløpet selv hvor det er en forsettlig straff-

bar handling som ligger til grunn for erstatningen. Dette slås blant annet fast i Rt. 1997 s. 833.

Disse medlemmer viser til at i departementets brev argumenteres det med at Høyesterett har en balansert praktisering av skadeserstatningsloven som en klar unntaksregel, hvilket bare skulle mangle siden det utvilsomt skal være en unntaksregel! Siden Høyesterett allerede flere ganger klart har slått fast at det er lempningsadgang også i saker hvor grunnlaget for erstatning er en forsettlig straffbar handling, er det naturlig at underrettene ser på dette som prejudikat og tar dette innover seg. Derfor vil det selvsagt bli færre prinsipielle avgjørelser av dette spørsmålet i Høyesterett. Men dette legger også opp til en omfattende underrettspraksis hvor man kan få en rettsutvikling i forhold til skadeserstatningsloven § 5-2. Det er ikke gitt at det er Høyesterett som sitter i førersetet når det gjelder rettsutviklingen på dette området. Det er viktig å være seg bevisst at Høyesterett kun kan prøve de saker de får seg forelagt. Det kan i denne sammenheng nevnes flere underrettsdommer hvor man lempet erstatningskrav også i forhold til forsettlig straffbare handlinger. Det kan her blant annet vises til Norsk Lovkommentar (tidligere KARNOV, med hovedredaktører: Peter Lødrup, Knut Kaasen og Steinar Tjomsland) hvor det i forhold til skadeserstatningsloven § 5-2 bemerkes at

"Dersom den ansvarlege er privatperson utan ansvarsforsikring og skaden skjer utanfor næring, har tidlegare rettspraksis i lågare instansar kanskje gått langt i å lempa etter alternativet her."

Her kan blant annet nevnes; RG 1985 s. 478, Eidsiva (slagsmål, avkorting 50 pst. for medverknad, pluss vesentleg lempning); Sunnhordland (slag, lempe til halvparten).

Disse medlemmer mener det politiske spørsmålet man må forholde seg til er om dette er en ønsket utvikling i forhold til lempning. Disse medlemmer mener klart at en slik utvikling er uheldig. Det er helt riktig at straff og erstatning skal fylle to forskjellige formål. Erstatningens formål er ikke preventiv, men har som mål å gjenopprette en rettstilstand, eller kompensere for tap som skadelidte har blitt påført. I forhold til offeret vil det ofte være viktigere å få sitt tap erstattet, for å komme seg videre, enn at skadevolder får en hard straff. Disse medlemmer mener at erstatningen derfor er noe av det viktigste for offeret, som ofte kan stå i en svak stilling, nettopp som følge av den påførte skade enten den er økonomisk eller ikke-økonomisk. Det må også

bemerkes at det i forslaget må innfortolkes en form for rettstridsreservasjon. Det er ikke slik at man ønsker å avskjære en lempning der en ellers straffbar handling er lovlig, på grunn av for eksempel straffelovens bestemmelser om nødverge eller nødrett, jf. straffelovens §§ 47 og 48.

Disse medlemmer ser imidlertid at det uavhengig av dette forslaget er et problem at skadelidte ikke får sin erstatning eller at man må gjennom rettslige runder for å få utlegg mv. Dette mener disse medlemmer er svært uheldig og setter offeret i en enda svakere stilling. Disse medlemmer ønsker derfor å utfordre Regjeringen og komiteens flertall, ved å foreslå å utrede ordninger som enklere ivaretar hensynet til offeret i straffesaker hvor det idømmes erstatning (borgerlig rettskrav). En mulighet kan være at man eksempelvis gjør dette ved at staten kan forskuttere erstatningen eller deler av den, og overta som fordringshaver overfor den dømte i slike saker. Dette bør være mulig og ønskelig spesielt i saker hvor begge parter eller skadelidte er privatpersoner. Disse medlemmer ønsker at Regjeringen utreder mulige ordninger for å bedre offerets stilling i slike saker og fremmer derfor følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen utrede ordninger for bedre å ivareta offerets erstatningskrav og sikre erstatningsutbetalinger, i forhold til erstatninger (borgerlige rettskrav) hvor grunnlaget for erstatningen er en straffbar handling."

3. FORSLAG FRA MINDRETALL

Forslag fra Fremskrittspartiet:

Stortinget ber Regjeringen utrede ordninger for bedre å ivareta ofrets erstatningskrav og sikre erstatningsutbetalinger, i forhold til erstatninger (borgerlige rettskrav) hvor grunnlaget for erstatningen er en straffbar handling.

4. KOMITEENS TILRÅDING

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til dokumentet og rår Odelstinget til å gjøre slikt

vedtak:

Dokument nr. 8:32 (2003-2004) - forslag fra stortingsrepresentantene Jan Arild Ellingsen og André Kvakkestad om lov om endring i lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning. (Lemping av erstatningsansvar) - bifalles ikke.

Oslo, i justiskomiteen, den 22. april 2004

Trond Helleland

leder

Carsten Dybevig

ordfører

Vedlegg**Brev fra Justis- og politidepartementet v/statsråden til justiskomiteen, datert 17. mars 2004.**

Dok. nr. 8: 32 (2003-2004) – forslag fra stortingsrepresentantene Jan Arild Ellingsen og André Kvakkestad om lov om endring i lov 13. juni 1969 nr. 26 om skadeserstatning (lemping av erstatningsansvar)

1. Innledning. Jeg viser til justiskomiteens brev 11. mars 2004 der komiteen ber om departementets uttalelse til Dok. nr. 8:32 (2003-2004).

I forslaget foreslås det at det skal vedtas et nytt annet ledd i skadeserstatningsloven § 5-2 om lemping av erstatningsansvar. Etter det nye leddet skal det slås fast at erstatningsansvar aldri skal lempes, verken helt eller delvis, dersom grunnlaget for et erstatningsansvar også utgjør en forsettlig straffbar handling.

En rekke handlinger kan utgjøre en "forsettlig straffbar handling", selv om minstekravet for skyld er uaktsomhet. Som eksempler på straffbare forhold som hører til denne kategorien i utgangspunktet, kan nevnes brudd på sikkerhetsregler for biler og veitrafikk, båter og båttrafikk, brudd på sikkerhetsforskrifter i næring eller virksomhet og brudd på plikter i forhold til det offentlige, f.eks. etter skattebetalingsloven (jf. Rt 1992 side 93) som illustrerer at lemping av erstatningsansvar overfor det offentlige kan tenkes i slike tilfeller). Dessuten vil lovbrudd som falsk anklage eller forklaring, ærekrenkelser, vold, voldtekt, tyveri, innbrudd, bedrageri, skadeverk m.m. i svært mange tilfeller falle inn under kategorien "forsettlig straffbar handling". I mange tilfeller er forsettskravet også et minstekrav for straffbarheten.

Erstatningskrav kan relatere seg til tingskader, personskader og formuestap, herunder tap i næring. I tillegg til å dekke økonomisk tap, kan et ansvar dekke menerstatning og oppreisning for ikke-økonomisk skade ved grovere personlige krenkelser, ærekrenkelser og krenkelser av privatlivets fred. Erstatningskrav kan ta form av direktekrav fra den skadelidte mot skadevolderen, eller regresskrav fra et forsikringsselskap, en arbeidsgiver, trygden eller en pensjonsinnretning for deres ytelser i anledning av skaden. Regress kan særlig være aktuelt der skade er voldt med forsett, og til dels også ved grov uaktsomhet.

Det er ikke gjennomgående etter norsk rett et direkte sammenfall mellom grunnlaget for straffansvar og grunnlaget for erstatningsansvar ved skadegjørende handlinger. Dette kan slå begge veier. Av en rekke grunner kan det foreligge såvel erstatningsansvar uten straffansvar som straffansvar uten erstatnings-

ansvar. En forsettlig straffbar handling kan videre utgjøre bare ett av flere elementer i en konkret erstatningsrettslig vurdering, altså uten selv å være mer enn en del av grunnlaget for erstatningsansvaret.

2. Om skadeserstatningsloven § 5-2. Skadeserstatningslovens generelle lempingsregel har karakter av en unntaksregel. Lemping er ikke det normale, men kan være aktuelt som en sikkerhetsventil for å unngå et urimelig omfattende ansvar. Ved vurderingen peker loven på en totalvurdering der det skal ses hen til "skadens størrelse, den ansvarliges økonomiske bæreevne, foreliggende forsikringer og forsikringsmuligheter, skyldforhold og forholdene ellers". Jeg vil i det følgende belyse regelen nærmere med praksis fra Høyesterett som knytter seg til forsettlige straffbare handlinger og lemping. Når det gjelder domstolenes praksis, er det særlig avgjørelser fra Høyesterett som bør stå sentralt ved lovgivningspolitiske overveielser, fordi disse har en retningsgivende funksjon for fremtidig praksis som lavere domstolers avgjørelser ikke har.

Når det gjelder oppreisningserstatning, fremgår det av Rt. 1997 side 883 (vold, forsettlig skadetilføelse med en betydelig skade til følge) at det finnes "lite naturlig å foreta lempning i en utmålt oppreisning". Dette følger også av Rt. 1988 side 532 (voldtekt) og er fulgt opp i Rt. 2001 side 274 (forsettlig drap, krav fra etterlatte).

I saken i Rt. 1997 side 883 ble imidlertid de øvrige erstatningsposter (erstatning for økonomisk tap og mén) lempet. Følgende ble uttalt innledningsvis:

"Hovedregelen om at skadelidte skal ha full erstatning ligger fast. Lempningsregelen i skadeserstatningsloven § 5-2 har en snever rekkevidde. Innføringen av lempningsregelen i 1973 ble begrunnet i hensynet til skadevolderen, hvis økonomi kan bli belastet i en slik grad at det vil være urimelig å pålegge ham å betale full erstatning, se blant annet Innstilling fra Erstatningslovkomiteen fra 1971 side 48. Her nevnes videre at også ved en "klar uaktsomhet" kan det være grunn til å lempe ansvaret hvor skadevolderen ikke har noen praktisk mulighet for å betale erstatningen eller hvor dette bare kan skje "ved oppofrelser som ikke står i noe rimelig forhold til den bebreidelse som kan rettes mot ham".

I denne saken er skaden voldt ved en forsettlig handling som B er straffedømt for. Jeg finner imidlertid ikke at dette i seg selv kan utelukke lempning. At det vil veie tungt som argument mot å lempe ansvaret, sier seg selv. Men det sentrale skjønnstema er om ansvaret vil virke "urimelig tyngende", og denne urimelighetsvurderingen bør kunne slå ut til fordel for skadevolderen også ved de grovere skyldformer."

I saken ble det lagt "betydelig vekt" på hendelsesforløpet forut for den forsettlige skadetilføyelsen. Skadelidte forulempet skadevolderens samboer og var i over en time en aktiv part i en krangel der skadevolderen opptrådte passivt. Både skadelidte og skadevolderen var sterkt beruset. Ansvar ble lempet med i underkant av 50 % til 550 000 kroner, samtidig som det ble fremholdt at det ikke under noen omstendigheter ble funnet riktig at ansvaret etter lempingen skulle settes til et beløp under halvparten av det tapet den skadelidte var påført. Det ble nevnt at ansvaret også etter lemping ville være tyngende for skadevolderen, som var i fast arbeid og i etableringsfasen.

Det ble fremholdt at skadelidte kan ha en direkte interesse i at erstatningen settes til et beløp som skadevolderen kan ha mulighet for å betale, slik at betalingsviljen og betalingsviljen ikke ble ødelagt. Det ble videre fremholdt at det i første rekke er de strafferettslige følgene som varetar prevensjonshensynene, men også at størrelsen av et erstatningsansvar i den konkrete saken uansett ville virke så tyngende at et mulig prevensjonshensyn ikke ville bli svekket.

Også i en høyesterettsdom avsagt 30. januar 2004 er et erstatningsansvar lempet med i underkant av 50 % av det samlede erstatningskrav, til 750 000 kroner. Saken gjaldt her tingskadeerstatning etter brannstiftelse (påtent brennbart materiale i eller utenfor en bod på terrassen til en leilighet i et eldrester). Skadevolderen var en 22 år gammel mann, og erstatningskravet ble fremmet av forsikringsselskapet som hadde dekket skaden. Høyesterett fant at fullt ansvar ville være meget tyngende for skadevolderen som var uten videregående utdanning og nevneverdig yrkeserfaring. Det ble lagt stor vekt på skyldforholdet. Handlemåten fremsto som meningsløs og uten noe forståelig motiv, og brannstiftelsen var mest sannsynlig en innskyttelse i forvirret, ruspåvirket tilstand.

Det ble i saken vist til andre saker der ansvaret ikke var lempet, der brannstiftelsen var "en planlagt handling" (Borgarting lagmannsretts dom 14. desember 1998, erstatningskrav på over 13 millioner kroner etter kirkebrann ble ikke lempet) eller utført "etter flere forsøk i skadehensikt" (Borgarting lagmannsretts dom 19. april 1999, erstatningskrav etter boligbrann på over 3 1/2 millioner kroner ble ikke lempet).

I saken ble det også vist til Rt. 2003 side 1358 der skadevolderens skyld var så graverende at dette i seg selv stengte for lemping, selv om det økonomiske ansvar var meget tyngende. I denne saken ble en psykolog som følge av grovt seksuelt misbruk dømt til å betale omkring 7,5 millioner kroner til tre tidligere pasienter. Det var tale om forsettlige grove integritetskrenkelser over et langt tidsrom. Karakteren og omfanget av overgrepene og det de skadelidte hadde gjennomgått, hindret her enhver lemping.

Lemping av menerstatning ble også avvist i Rt. 2003 side 841 der den erstatningsansvarlige ble straffedømt for å ha hatt tre samleier i løpet av en tida-gersperiode med en jente på 12 år, etter å ha oppnådd fortrolighet med henne over internett.

Rt. 1991 side 697 gjaldt erstatning etter en legemsbeskadigelse som førte til hjerneskade og derigjennom til lammelser og skade på synet for en tilfeldig 69-åring som ble antastet av en irritert person. Ut fra opplysningene om skadevolderens økonomi ble lemping ikke nærmere vurdert.

3. Oppsummering av rettspraksis. For den skjønnsmessig fastsatte oppreisningserstatningen etter skadeserstatningsloven § 3-5 foretas det konsekvent ikke lemping etter lovens § 5-2, se Rt. 1997 side 883, jf. Rt. 1988 side 532 og Rt. 2001 side 274. For andre erstatningsposter viser Høyesteretts avgjørelser at skadevolderens skyld er et tungtveiende moment ved lempingsvurderingen. Graverende skyld vil i seg selv i tråd med praksis stenge for lemping uten hensyn til om det økonomiske ansvaret er meget tyngende, men det utslagsgivende momentet er ikke om det isolert vurdert foreligger en forsettlig straffbar handling. Ved skyldvurderingen legges det vekt på om det foreligger en forsettlig straffbar handling og karakteren av og omstendighetene rundt denne.

Når det gjelder omstendighetene rundt lovbruddet, er det lagt vesentlig vekt på om den skadevoldende handlingen har vært overveiet, har pågått over tid eller har vært utført med målrettet skadehensikt. Dette fremstår som avgjørende momenter mot lemping i sakene som gjaldt brannstiftelser og grove integritetskrenkelser og der det var tale om erstatningskrav med betydelig størrelse, jf. Rt. 2003 side 841, Rt. 2003 side 1358 og henvisningene til tidligere lagmannsrettsavgjørelser i høyesterettsdom avsagt 30. januar 2004. I sistnevnte dom ble vurderingen derimot at skyldforholdet ikke talte avgjørende imot den lemping som ble foretatt. Den forsettlige ildspåsettelsen ble her vurdert som en innskyttelse i forvirret, ruspåvirket tilstand. Skyldforholdet var derfor ikke så graverende at det utelukket lemping. Det samme var tilfellet i Rt. 1997 side 883 der den forsettlige volden ikke utelukket lemping ut fra en vektlegging av skadelidtes aktive rolle i hendingsforløpet forut for skaden, og skadelidtes mer passive rolle.

Der en forsettlig straffbar handling ligger til grunn for et erstatningskrav, synes det mindre aktuelt å lempe erstatningskravet mer enn maksimalt med i underkant av 50 % av erstatningen. Dette gjelder selv om det resterende ansvaret veier tungt for skadevolderen.

Når det gjelder karakteren av lovbruddet, gjaldt sakene som her er nevnt brannstiftelser og grove integritetskrenkelser. Ved f.eks. forsettlig straffbar

overtredelse av regler i spesiallovgivningen, bl.a. der flere er medansvarlige, er vurderingene i mindre grad direkte retningsgivende, selv om også her de nærmere omstendigheter relatert til skyldforholdene må få vesentlig vekt ved vurderingene. At lemping også i slike situasjoner bare unntaksvis kan komme på tale, må legges til grunn.

4. Min vurdering. Lempingsregelen er som det fremgår, en klar unntaksregel, både der en forsettlig straffbar handling ligger til grunn for erstatningsansvaret - som i de refererte rettsavgjørelser - og ellers. Den har karakter av en sikkerhetsventil mot for omfattende erstatningsansvar i enkelttilfeller. Som det fremgår av Rt. 1997 side 883 kan et for omfattende erstatningsansvar i enkelttilfeller virke ødeleggende for både betalingsevnen og betalingsviljen, og dermed slå uheldig tilbake på den skadelidte.

Redegjørelsen for gjeldende rett viser at det ved vurderingen av lemping blir tatt i betraktning om det foreligger en forsettlig straffbar handling. Momenter knyttet til dette fremstår som tungtveiende momenter mot lemping. Jeg vil imidlertid forsvare at lemping ikke blir definitivt avskåret i alle tilfeller der det foreligger en forsettlig straffbar handling. Etter mitt skjønn gir Høyesteretts retningsgivende avgjørelser, så langt man har slike, en balansert og rimelig rettsstilling.

Ved forsettlige straffbare forhold får skadevolderen straff ved siden av erstatningsansvaret. Erstatningsansvaret skal ikke vareta helt de samme hensyn som straff. Det bør ikke uten videre anses som gitt at den ansvarlige alltid skal komme strengere ut når det gjelder lemping av erstatningsansvar i sammenheng med en straffbar handling, enn ellers.

Etter min vurdering vil en definitiv og unntaksfri avskjæring av lempingsadgangen i alle tilfeller der det foreligger en forsettlig straffbar handling også kunne ha visse uheldige samfunnsmessige virkninger. Når lemping unntaksvis skjer for å unngå et så omfattende erstatningsansvar at det ikke er mulig for skadevolderen noen gang å betale erstatningen, kan dette bidra til å redusere personlig marginalisering og opprettholde den ansvarliges deltakelse i arbeidslivet m.m. Siden lemping vurderes også i lys av foreliggende forsikringer og forsikringsmuligheter, kan det

pekes på at også institusjoner som forsikringsselskaper o.l., kan være generelt tjent med at lemping foretas i de unntakstilfeller der dette skjer i dag.

Først og fremst er det straffen som skal virke preventivt. Siden lempingsregelen er en så klar unntaksregel, vil prevensjonshensynene uansett neppe bli særlig skadelidende når erstatningsansvar blir lempet. Trolig er det bare i unntakstilfeller at regelen har en sidevirkning i denne sammenheng. For likevel å belyse endringsforslaget noe ytterligere - og siden dette området spesielt hører under Justisdepartementets ansvarsområde - vil jeg vise til Fafo-rapport 429 – 2004, Friestad og Hansen, Levekår blant innsatte. Rapporten viser at innsatte i norske fengsler er preget av en opphopning av levekårsproblemer, som henger sammen med innsattes oppvekstvilkår. Man vinner etter mitt syn lite eller intet i forhold til denne gruppen eller i forhold til ønsket om allmennprevensjon ved å endre skadeserstatningsloven § 5-2 slik at dagens unntaksvis lemping ved forsettlige straffbare handlinger utelukkes.

I Dok. nr. 8:32 (2003-2004) er det vist til at forslagsstillerne ikke kan se at kriminelle skal ha det bedre enn andre som har pådratt seg gjeld. Jeg vil peke på at etter gjeldende lempingsregel taler skyld på skadevolderens side imot lemping, mer desto grovere skylden er, slik det fremgår foran. En som har voldt skade ved en forsettlig straffbar handling, vil i dag ha vanskeligere for å oppnå lemping enn en som har voldt skade ved simpel uaktsomhet eller ved et objektivt forhold, dersom alle relevante forhold ellers er like. Jeg vil videre fremholde at det kan være vanskeligere å oppnå gjeldsforhandling eller frivillig eller tvungen gjeldsordning etter gjeldsordningsloven dersom deler av gjelden stammer fra straffbare forhold, og en gjeldsordning vil som utgangspunkt bli etablert på strengere vilkår enn ellers i slike tilfeller, se gjeldsordningsloven § 1-4 annet ledd bokstav b, § 4-8 første ledd bokstav h og § 5-2 første ledd.

Jeg vil på bakgrunn av det som her er sagt, frarå at Stortinget fatter vedtak i tråd med forslaget i Dok. nr. 8:32 (2003-2004). Det kan etter min vurdering ikke antas at verken samfunnet, institusjoner som forsikringsselskaper mv. eller de skadelidte i en større sammenheng vil være tjent med en slik lovendring.